

jeću u Bosnu, pobjeđuju kod Livna, Glamoča, Duvna, dopiru do Varcara i Zmijanja. Osobito mnogo ratuju po Lici, kamo ih Venecija šalje, vjerovatno, da bi taj dio turskog posjeda preotela prije Austrije. Stoga se bliže veze s karlovačkim generalom izbjegavaju, pa su zajedničke akcije rijetke. U tom pravcu kreće se i mišljenje providurovo iz 1685: »Ne mislim da bi bilo rđavo opustošiti Liku«. Samostalne akcije po planu mletačkih oficira nisu tako uspjevale. God. 1684 predlagali su mletački oficiri akciju prema Sinju, a serdari prema Lici i Kninu. Prvi je prijedlog prihvaćen, ali je Venecija doživjela težak poraz, a krivnju je za to bacila na uskoke. Kad se granica prema Turcima već nešto smirila, Venecija šalje uskočke jedinice, pod imenom »Schiavona«, u rat po Italiji i drugdje.

Da bi uskoke potakla na što veću borbenost, Venecija se nije žacala da zavodi praksu, zbog koje kasnije optužuje naš narod kao »barbare«, »divljake« i t. d. Od osiromašenih uskoka, koji su pali u veliku bijedu, otkupljivala je otsječene turske glave. Mletačka vlast nije samo tolerisala trgovanje robljem, nego je, jednim dukalom iz 1684, zavela desetinu od roblja; od muških se desetina plaćala u roblju, a od djece, ženskih i staraca u novcu prema tržišnoj cijeni. Slijedeće godine izdana je terminacija kojom se propisuje način ubiranja desetine u roblju i sva potrebna administracija oko toga važnog posla.

Mišljenja mletačkih providura o kotarskim uskocima mijenjala su se prema potrebama i prilikama. Jednom ih nazivaju banditima, nekad im je to »narod drzak i sklon prestupima«, nedisciplinovan — sve to kad narod daje otpor. Drugi put, kad su im potrebni kao vojnici, mišljenja su drukčija. Tad se govori o hrabrom narodu koji je »uman i odlučan«, hrabar i viteški. God. 1697 providur Dolfin hvali goleme ratne zasluge uskoka, zbog kojih se Bosna jedva sama brani. Ako zatreba, misli on, Venecija je kadra u svako doba pokrenuti u rat 10.000 »kršnih Morlaka«.

Obje knjige »Istorije kotarskih uskoka« dale su dosta iscrpan materijal za zbiivanja u XVII. v. i za bunu popa Petra Jagodića-Kuridže iz početka XVIII. vijeka. Inače, za dalje razdoblje trebat će sabrati i objelodaniti potpuniji materijal.

Branko Sučević

MISCELLANEA I,

izdanje Državnog Arhiva u Zadru 1949

Državni arhiv u Zadru izdao je 1949, pod uredništvom dra Stjepana Antoljaka, prvi svezak svojih »Miscellanea«, koji je uz to i prva publikacija ove ustanove nakon Oslobođenja.

Svrha je ovog izdanja, prvog u nizu drugih, koja bi trebala da slijede, u tome, da se — kako je u uvodu istaknuto — ukaže na bogatstvo neistražene građe zadarskog arhiva, koja se ne odnosi samo na hrvatsku povijest nego i povijest drugih naših zemalja.

Jedan dio građe iz ovog arhiva ušao je u Smičiklasov Codex i u kratkotrajan »Tabularium« (1901—1905), pod uredništvom Josipa Alačevića.

Objelodanjena su u svemu 62 dokumenta na hrvatskom, latinskom, talijanskom i njemačkom jeziku. Dokumenti su sretno izabrani iz gotovo svih arhivskih serija. Odnose se više-manje na ona mjesta, koja su u administrativnom pogledu, bilo politički ili crkveno, potpadala pod Zadar i njegove ustanove. Iz novije su povijesti uneseni dokumenti, koji osvjetljaju političke prilike u Dalmaciji.

Težište pri odabiranju dokumenata položeno je na to, da se upozori na arhivsku građu važnu za istraživanje ekonomsko-društvenih odnosa. Radi se o izvatcima iz spisa pojedinih samostana, lokalnih arhiva i notarskih knjiga, gdje se iz različitih ugovora, oporuka i popisa imanja može odrediti društveni položaj pojedinaca, kao odraz općeg ekonomskog razvoja. Na pr.: popisi posjeda (br. 1 i 45); odluke o sporovima između kmetova i feudalaca, uvođenje u feud i feudalne odredbe (br. 18, 27, 34, 35, 40, 41, 43, 44, 46); različiti notarski ugovori (br. 5, 7) i oporuke (br. 8, 12, 13, 20, 21, 33, 38).

Težište je zatim položeno i na to, da se upozori na građu, koja dokazuje hrvatstvo Zadra i Dalmacije. U tom su pogledu važni, između ostalih: dok. br. 4 (s krivom datacijom 1373, o čemu kasnije), iz kojeg se razabire, da je Pavao Marin Pavlov iz Zadra, prilikom postavljanja Krševana Rajnerija Varikaše za upravljača otoka Paga, pošto je »*coram dicta uniuersitate Pagi*« *pročitao »duas literas*«, morao ova pisma »*interpretari de uerbo a(d uerbum) in ydeoma sclavicum ad hoc ut quilibet eas possit intellegere*«. Štaviše, isti Pavao bio je dužan pročitati i izložiti »*consuetudines seu usantias insulle et populli Pagi... descriptas in quodam libro... de uerbo ad uerbum in ideoma sclavicum*«, i to ne samo pred pukom nego i plemićima, što nesumnjivo dokazuje, da su znali i govorili hrvatski jezik. U dok. 18 iz 1462 opat samostana sv. Krševana naređuje, da se proglas o otetim samostanskim imanjima ima »*affigi in aluis ecclesie metropolitane sancte Annastasie Hyadrensis*«. dakle na stolnoj crkvi u Zadru, i »*declarari ac ulgariza(ri) eius tenorem et substantiam idiomate Sclavonico*«.

Iz tih razloga posebno su dragocjene isprave zadarskih knezova i generalnih providura Dalmacije pisane hrvatskim jezikom, a glagoljskom grafijom (br. 24, 25, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44 za vrijeme od 1. IX. 1570 do 9. XI. 1703). Ovamo treba pribrojiti i dvije pisane glagoljicom (br. 33 od 10. VI. 1643 i br. 38 od 27. I. 1654).

Na zadarskom teritoriju postoje hrvatski pravni običaji, prema kojima Hrvati uređuju svoje međusobne odnose i sporove. Krvnu osvetu — »*inimicia capitalis quod sclauonice siue more Croatorum uocatur urasda*« (br. 9 od 25. IV. 1394) — izravnavaju »*iuxta morem et consuetudinem Crohatorum*«, a nepovredljivost sporazuma u pogledu virađe zajamčuju »*omni legum iuris. statutorum et cosuetudinum (auxilio) tam civitatis Jadre quam Croatorum. omnino renuntiantes*«. Ovo dokazuje, da su pravni sporazumi, koje sklapaju naši ljudi, valjani samo ako se garantiraju i sankcijama hrvatskog prava.

Za kulturnu povijest interesantan je podatak o svećeniku Grguru Ivanušiću iz Novalje (br. 16 od 1449), koji kupuje »*unum breuiarium litere sclauonice secundum romanam curiam*«, ili obaveza (br. 23 od 1530) rapskog notara Franje Jacina, da će prepisati za svećenika Jurja Gopića »*in uersi schiavi illyrici*« »*Muku Kristovu*« i »*Život sv. Jeronima*«.

Ovi dokumenti — dakako u široj razradi i u vezi s dokazima s drugih područja — razbijaju vještačka natezanja talijanske iredente u pogledu romanstva zadarskog teritorija i Dalmacije, pa stoga njihovo publiciranje ima danas svoju naročitu vri-

jednost. Oni pokazuju, kako su na teritoriju Zadra i Dalmacije bili intenzivni hrvatski život i kultura kroz čitav njihov povijesni razvoj.

Zadar ima bogatu prošlost kao istaknuti zdravstveni centar (usp. dr. Škarica, »Zadar — prvi naš zdravstveni centar«, Vjesnik, Zagreb, 26. XI. 1951). Iz toga područja objavljen je jedan ugovor o liječenju s interesantnim obavezama (br. 14 od 27. VI. 1435) i ugovor (br. 19 od 26. II. 1481), u kojem pokršteni Židov »Gabriel Hebreus condam Isaac de Salamanca de partibus Hispanie nouiter« stupa u službu također pokršenom Židovu, »magistro Ierolimo condam Abraam Hebreo de ciuitate Toleti de partibus Hispaniae nouiter«, (da kod njega nauči »artem ciru(r)gie.« Ovaj podatak osvjetljava također djelatnost Židova po našim gradovima poslije njihove dijaspore iz Španjolske 1472.

Iz serije »Turcica« proopćeno je nekoliko vrijednih dokumenata, pisanih hrvatskim jezikom i bosančicom (br. 29, 30, 31, 32, 36 od 26. II. 1639—1648). Oni u mnogočemu rasvjetljuju ne samo odnose između Turaka i predstavnika mletačke vlasti u Dalmaciji, nego i odnose Turaka s našim ljudima u službi Mlečana. Između ostalih, tu je (br. 29 od 26. II. 1639) pismo poznatog turskog ratnika Halil-bega, vranskog zajima, mletačkom providuru u Zadru o zabrani ispaše na turskom teritoriju. Zatim pokušaj (br. 36 iz 1648) Mustaf-age, udbinsko-ličkog kapetana, da vrbuje za svoju tajnu obavještajnu službu harambašu Petra Smiljanića, oca Ilije Smiljanića, kasnije poznatoga glavnog harambaše Ravnih Kotara i opjevanog junaka naše narodne pjesme. Obavijest mletačkog providura (br. 32 od 23. I. 1643) bosanskom paši i veziru, Husein-paši, dokazuje — kako se točno konstatira u bilj. 8. str. 52 — da je »zadarski generalni providur imao kod sebe 'cancelliere Illirico', koji je pisao i glagoljicom i bosančicom.«

Iz novije povijesti Dalmacije značajan je br. 60 od 14. VII. 1885, prema kojem se vidi — kako austrijski ministar Taafe izvještava namjesnika za Dalmaciju Jovanovića — da je tada postojala veza između Hrvata i Srba u Dalmaciji sa Slavenskim komitetom u Petrogradu. Naime, kad su »pravoslavni Dalmatinci« 1883 glasali s Talijanima i tako oslabili hrvatsku većinu na dalmatinskom saboru, hrvatski komitet u Zadru, u ime 9 dalmatinskih gradova, tuži se zbog toga Slavenskom komiteu u Petrogradu. Slavenski komitet odlučio je intervenirati i pozvati Srbe na suradnju s Hrvatima, zato »što se držanjem pravoslavnih Dalmatinaca u onih 9 gradova čini ugrožena slavenska ideja i utjecaj Rusije.«

Drugi zanimljivi dokumenti — premda dijelom poznati — jesu: ugovor o operaciji kamenca (br. 3 od 1. III. 1369), isprava kojom Tvrdalj u Starigradu prelazi u vlasništvo Petra Hektorovića (br. 22 od 25. I. 1539), popis stvari učenjaka Fausta Vrančića Šibenčanina (br. 26 od 27. XI. 1585), punomoć vijeća poljičke općine svojim poslanicima prigodom poklonstva Franji I., pisana poljičkom bosančicom (br. 51 od 9. XI. 1797), dva dokumenta o političkoj djelatnosti Gasima Zelića (br. 52 od 25. IV. 1806, u kojem izražava lojalnost francuskom generalu Molitoru, i br. 53 od 1807, u kojem poziva svoje svećenike i vjernike, da stupaju u Napoleonovu vojsku), zatim dva špijunska izvještaja fra Inocenta Čulića predstojniku pokrajinskog redarstva u Zadru o kretanju ruskog kapetana Stjepana Stulija u Dubrovniku (br. 56 od 9. IV. 1819) i opis života krčkog biskupa Ivana Antuna Šintića (br. 57 od 2. V. 1822), poziv zagrebačke općine od 28. III. 1848 gradu Zadru za sjedinjenje s Hrvatskom (br. 59), pismo Jovana Sundečića Šimi Ljubiću (br. 61 od 15. XI. 1895), obavijest austrijskog ministra bogoštovlja i nastave Namjesništvu u Zadru o upotrebi glagoljice u Dalmaciji (br. 62 od 31. I. 1905) i t. d.

Kako se vidi, sadržaj »Miscellanea I« vrlo je raznolik, pa je stoga ovaj prvi svezak dobro došao našoj kulturnoj i naučnoj javnosti. Iako je — za ovako veliki vremenski raspon — objelodanjen relativno malen broj dokumenata, može se kroz njih ipak dobiti zoran i konkretan uvid u sadržaj arhivske građe, pa zato prvobitna svrha sveska nije promašena.

Međutim, nedostatak je njegov u tome, što je on prvenstveno informativnoga karaktera, a uz to donosi vrlo dragocjene dokumente iz naše prošlosti, koji zahtijevaju sistematskije ediranje u reprezentativnijem izdanju i opremi, nego što je to učinjeno u ovoj ediciji. Budući da je neophodno potrebno nastaviti s objelodanjivanjem građe iz zadarskoga državnog arhiva, bilo bi možda bolje da se posebno izdaje onaj velik broj neobjavljenih i široj javnosti nepoznatih isprava iz tog arhiva, u obliku kakvih Monumenta Jadertina Croatica, ili posebno notarske knjige, lokalne arhivalije i sl., kako se to prakticira kod nas u izdavanju građe iz drugih naših arhiva.

Potrebno je, osim toga, upozoriti na neke manje griješke, pogotovu u datiranju. Prelazim preko stamparskih pogrešaka, koje su se provukle mimo »Ispravaka« na kraju sveske i onih drugih naknadno umetnutih. Ime »Georgius« u br. 4, str. 10. prevedeno je u registru kao Grgur mjesto Juraj. Ta je isprava i krivo datirana: prosinca 1373. U tekstu međutim stoji: »millesimo trecentesimo septuagesimo secundo, indictione undecima. die tertio mensis decembris...«. Poznato je, da XI. indikcija traje od 1. IX. 1372 do 31. VIII. 1373, pa stoga treba godinu 1373 popraviti u 1372. Potvrdu za ovu dataciju nalazimo i malo dalje u tekstu, gdje stoji: »dum ipse in dictis millesimo et mense dieque quinto mensis que erat dominicalis ac uigilia sancti Nicolay confessoris...«, a to odgovara upravo nedjelji 5. XII. 1372.

Iz istog razloga treba dataciju: 21. X. 1393 u br. 8 popraviti u: 21. X. 1392. U tekstu stoji: »millesimo trecentesimo nonagesimo secundo, indictione prima die uigesimo primo mensis octumbris«. a prva indikcija traje od 1. IX. 1392 do 31. VIII. 1393.

Dataciju 9. II. 1402 u br. 12 treba popraviti u: 9. II. 1403. U tekstu stoji: »Anno incarnationis eiusdem millesimo quatragesimo secundo indictione undecima, die nono mensis februarii...«. Indikcija XI. traje od 1. IX. 1402 do 31. VIII. 1403, a kako se godina računala po calculu florentinusu pa, prema tome, traje od 25. III. 1402 do 24. III. 1403, dokumentat treba datirati danom 9. II. 1403. Ovako popravljena datacija stavlja u sumnju točnost podatka, koji se navodi u bilj. 3. str. 26. da je kneževska stolica u Zadru bila prazna od lipnja 1397 do srpnja 1402, jer bi taj podatak imao biti dokaz, da je ovaj dokument napisan 1402, a ne 1403. Ukoliko je taj podatak apsolutno točan, možemo tvrditi, da je notar Uannus de Firmo zabunom dokumentat krivo datirao. Da se indikcija mijenjala na 1. IX. svake godine još i u XV. st., dokazuje br. 14 od 27. VI. 1455.

Dokumenti, koji su izvorno napisani glagoljicom, bosančicom ili drugom grafijom, objelodanjeni su u ovom svesku isljučivo u latiničkoj transkripciji. Zacijelo je to učinjeno zbog toga, jer štamparija ne posjeduje ove vrste slova. Za takva informativna izdanja može se to učiniti, jer su na taj način dokumenti pristupačniji široj javnosti. U budućem ediranju građe bilo bi ipak bolje zadržati dosadašnju praksu u nauci, da se dokumenti objelodanjuju u izvornoj grafiji, s eventualnom latiničkom transkripcijom.

Josip Lučić

HISTORIJSKI
ZBORNIK

GOD. V.

1952

BROJ 1—2

HISTORIJSKI ZBORNIK ČASOPIS POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE

Uređuje Redakcioni odbor: Oleg Mandić, Jakša Ravlić i Jaroslav Šidak (glavni i odgovorni urednik). Rukopisi i časopisi za razmjenu šalju se na adresu: Historijski seminar, Filozofski fakultet, Zagreb, Trg Maršala Tita 14.
Narudžbe za Historijski zbornik prima »Školska knjiga«, Zagreb, Ilica 28.

SADRŽAJ

	Strana
BOGO GRAFENAUER, Prilog kritici izvještaja Konstantina Porfirogeneta o doseljenu Hrvata	1— 56
LJUBO KARAMAN, O potrebi povezivanja rada arheologa, historičara umjetnosti i historičara u proučavanju ranosrednjovjekovnog perioda sjeverne Hrvatske	57— 62
NIKOLA ŽIC, O podrijetlu stanovništva u gradu Izoli u Istri	63— 70
VLADIMIR MOŠIN, Prepiska ruskog samozvanca Ivana Timoške Akundinova s Dubrovnikom g. 1648.	71— 84
PAVEL SUYER, »Posao Milošiansko-Gajanski« pred gradskim magistratom	85—101
JAROSLAV ŠIDAK, Ćiro Truhelka — njegov život i rad	103—110

OCJENE I PRIKAZI

Marijan Horvat, Oporuka priora Petra. (LJ. KARAMAN)	111—117
Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 283, 1951. (J. LUČIĆ)	117—121
Ferdo Čulinović, Seljačke bune u Hrvatskoj. (J. ŠIDAK—B. SUČEVIĆ)	121—130
O nekim pitanjima društvenog uređenja Hrvatske u srednjem vijeku. (O. MANDIĆ)	131—138
Boško Desnica, Istorija kotarskih uskoka. (B. SUČEVIĆ)	138—145
Miscellanea I, izdanje Drž. arhiva u Zadru. (J. LUČIĆ)	145—148
Турски документи за македонската историја. (K. BASTAIĆ)	149—152
Р. И. ВИПНЕР, Возникновение христианской литературы. (O. MANDIĆ)	152—158

ČASOPISI

Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, N. S. II-VI. (S. M. TRALJIĆ)	159—165
Istorisko-pravni zbornik II, 3—4. (M. HORVAT)	165—169
Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, N. S. I, 1949. (B. STULLI)	169—176
Historische Zeitschrift, Bd. 171, 172, 1951. (M. GROSS)	176—182

(Nastavak na 3. strani omota)